

XIX. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Birimi Olarak Atina/Pazar Kazâsı *

Süleyman DEMİRCİ**
Hüseyin SARAÇ***

ÖZET

Bu çalışmada “XIX. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Birimi Olarak Atina/Pazar Kazâsı” başlığı adı altında, adı geçen kazânın idarî statüsündeki değişimleri incelenecektir. Atina kazâsı, 1800'lerin başlarında Trabzon Eyâleti'ne bağlı Gönve sancağı'nın bir kazâsı konumunda idi. 1800-1900 yılları arasında Osmanlı Devleti, cephelerde yenilgilerin ardından toprak kayıpları yaşarken, devlet, çağa ayak uydurmaya yönelik birçok alanda yeniden yapılanma sürecini de yaşıyordu. Atina kazâsı'nın bu süreç içindeki idarî statüsü bu gelişmelere bağlı olarak değişimlere uğramıştır. Dönüşümünü zorlayan bu gerekçelerden dolayı Atina, verilen tarih aralığında kazâ statüsünü korurken kazânın bağlı bulunduğu idari birimler ve kazâyâ bağlı idari birimlerin değişimine sahne olmuştur. Süreç içinde yaşanan bu gelişmeler incelenip değerlendirilecektir.

Bu süreç değerlendirilirken Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki ilgili defter serilerinin yanında, Trabzon Vilâyet Salnameleri'ndeki bilgiler de göz önüne alıp mevcut literatür ile buluşturularak belirtilen zaman aralığında kazânın idarî biriminde meydana gelen değişiklikleri merkez-taşra ilişkileri bağlamında değerlendirmek suretiyle bölgede, imparatorluğun “en uzun yüzyıl”ında, yaşanan değişim ve dönüşüm sürecini yakından izleme imkanı bulmuş olacağız.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Eyâlet, Vilâyet, Sancak, Atina Kazâsı, Rize, XIX. Yüzyıl

District Of Atina/Pazar As An Administrative Unit Of Trabzon Province In The 19th Century

ABSTRACT

This study inspects the changes in the district of Atina/Pazar's administrative status. In the first years of 1800s, Atina/Pazar Province was one of the district of Gönve Sanjak of Trabzon province. During the 19th century, while Ottoman Empire was losing lands after many wars, there was a struggle for the modernization and re-organization of the state. Administrative status of Atina/Pazar changed according to these developments. Therefore, Atina/Pazar kept its status as a province during the century. However, many changes took place in the other bigger or smaller administrative units that Pazar had connections to. In order to evaluate the developments during this process, documents from the Ottoman Archives and Trabzon Salnames (Year books) will be taken into consideration, as well as the current literature. Changes during the 19th century in the administration of the province will be evaluated considering the center-periphery relations. In this regard, it will be possible to closely observe the period of change and transformation during the “longest century of the empire”.

KeyWords: Trabzon, Province of Trabzon, Sub-province, District of Atina, Rize, 19th Century

* Bu makale 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu'nda sunmuş olduğumuz bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir

** Doç.Dr., Erişyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

*** Arş.Gör., Nevşehir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Atina, ilk çağlardan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar süregelen yerleşim biriminin adıdır. Günümüzde, Doğu Karadeniz Bölgesi sınırları içerisinde yer alan ve il merkezlerimizden olan Rize'nin bir ilçesi konumundadır.

Adı geçen yerleşim biriminin “Atina” olarak adlandırmasının sebebi Atinalıların buraya yerleşmiş olmasından değil, eski çağlarda Athenai adında bir kadının burada saltanat sürmesi ve onun mezarının burada olmasından kaynaklanmıştır¹.

Atina kazâ merkezi ve civar bölgeleri, sahip olduğu coğrafi özellikleri engebeli olması bunun yanında coğrafi konumunun تنها bölgede kalmasına rağmen tarihin birçok devrinde dönemin güçlü devletlerinin ilgi odağı olmuş çeşitli nedenlerden dolayı tarih boyunca sık sık istilalara uğramış ve pek çok devletin hâkimiyeti altına girmiştir. Atina, Trabzon'un 1461 yılında Osmanlılar tarafından fethinin ardından aynı yılda Çoruh Nehri'ne kadarki yerler savaşız feth edilerek Osmanlıya bağlanan yerleşim birimleri arasında idi.

Fethin ardından 1486 yılında yapılan ilk tahrirlerden anlaşılacağı üzere kazaya bağlı köylerin, civar kazaların hissesi oldukları anlaşılmaktadır. Atina'nın 1 tam köyü Of Kazâsı'na, 3 hisseli ve 1 tam köy Laz (Arhavi) Kazâsı'na, 1 tam köy Maçka Nâhiyesi'ne, 1 tam köy Yomra Nâhiyesi'ne, 1 tam köy Akcaâbâd Nâhiyesi'ne, 6 tam köy Çepni Nâhiyesi'ne tâbi idi. Atina 1520'de nâhiye, 1536-1553 yılları arasında 1554 yılının 288 numaralı tahrir kaydında kaza olarak yer aldı. 1561 yılında Trabzon Sancağı'na, 1562 yılında Batum, 1565 yılında ise Gönnye Sancağı'na bağlandı². Atina'nın Gönnye Sancağı'na bağlı statüsü 18. yüzyılın sonlarına kadar sürdü³. Adı geçen kazanın kaza statüsü korunarak daha sonraki yıllarda Trabzon Vilâyeti şeklinde yeniden yapılandırılacak olan Trabzon Eyâleti'ne bağlandı. 19. yüzyıl boyunca devletin içinde ve dışındaki gelişmelere göre yeni yapılan idarî düzenlemeler sonucunda konumu şekillendirildi.

Trabzon Eyâleti'nin 19. Yüzyıla Kadarki İdarî Statüsünün Oluşum Süreci

Osmanlı devleti feth ettiği şehirlere akabinde “Bey”ler tayin edilerek idarî birimler oluştururdu. Bunun akabinde sancak teşkilâtını kurarak idari birimleri teşekkül ettirirdi. İdarî birimlerin temeli de bu süreç içinde oluşturulmuştur. Devletin sınırları genişlemesiyle beraber 1362 yılında ilk olarak merkezi Filibe olan Rumeli Eyâleti ve 1391 yılında da ilk merkezi Ankara olan Anadolu Eyâleti kurulmuştur. Fetihlerle birlikte ülke sınırları gün geçtikçe genişlemiş yeni eyâletler ve sancaklar kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Kanunî dönemine gelindiğinde eyâlet sayısı 37'ye, sancak sayısı da 377'ye ulaşmıştır. Bazı sancaklarda ayrıca “Mütesellimlik” ve “Voyvodalık” adı altında idarî birimler oluşturulduğu da görülmüştür. Tanzimatla birlikte II. Mahmut devrinde idarî birimler Eyâlet, Sancak ve Kazâ olarak üç kademeye ayrılır. 1864'te eyâletlerden “Vilâyet” sistemine geçilmesi kabul edilerek, müteakip yıllarda vilâyetler kurulup, 1870 yılında idarî birimlere “Nâhiye” teşkilatı da eklenmiştir⁴.

¹ Özhan Öztürk, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, C. I, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2005, s. 123.

² M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadî Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s. 35-37.

³ Melek Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon, 2006, s. 46-47.

⁴ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2006, s. 7.

Trabzon'un 1461 yılındaki fethinin ardından sancak beyi, kadılar, dizdârlar, ve kale muhafızları görevlendirilmesinin ardından 1520 yılına kadar siyasî ve askerî tedbirler gereği bağımsız bir uç beyliği olarak zaman zaman Rum Eyâleti'nin, 1514 yılında Erzincan-Bayburt Vilâyeti'nin, 1517 yılında Anadolu Vilâyeti'nin, 1518 yılında ise kısa bir müddet Diyarbakır Beylerbeyliği'nin bir sancağı konumunda kalmıştır. 1520 yılında "Vilâyet-i Rûm-ı Hâdis"e, 1535 yılından 1580 yılına kadar Erzurum Beylerbeyliği'ne, 1581 yılından itibaren 17. yüzyılın başlarına kadar Batum Beylerbeyliği'ne dâhil edilmiştir. Belirtilen yüzyılın başlarından itibaren 1650'lere kadar "Eyâlet-i Batum nâm-ı diğer Trabzon" diye tabir edilen Trabzon Sancağı'nın⁵, 1461-1600 yılları arasındaki sınırları ise şöyle olmuştur; Batolama (Batlama) Dersi'nden Çoruh Nehri'nin Kara Deniz'e döküldüğü yere kadar uzanmıştır⁶.

Tablo 1: XV. Yüzyılda Trabzon Sancağı'nın İdarî Taksimatı (1486-1515)⁷

SANCAK	KAZÂ	NÂHIYE
TRABZON	TRABZON	Nf. TRABZON Akçaâbad Maçuka Yemura Sürmene
		Of
		RİZE
		ATİNA
		LÂZ
		TORUL
		GİRESUN

Sancağın 16. yüzyıldaki genel durumunda bazı değişiklikler yapılarak verilen yüzyılda Trabzon'un idarî durumu 8 kazâ ve 11 nâhiyeden oluşmuştur⁸.

Tablo 2: XVI. Yüzyılda Trabzon Sancağı'nın İdarî Taksimatı (1520-1566)

SANCAK	KAZÂ	NÂHIYE
TRABZON	TRABZON	Nf. TRABZON Akçaâbad Maçuka Yemura Sürmene Of
	RİZE	
	ATİNA (1562'de Batum'a Bağ.)	

⁵ Bostan, *a.g.e.*, s. 19-26.

⁶ Bostan, *a.g.e.*, s. 46. Trabzon Sancağı'nın 15. yüzyıldaki idarî taksimatı için bkz. Tablo 1.

⁷ Bostan, *a.g.e.*, s. 47.

⁸ Bostan, *a.g.e.*, s. 18-47. Krş. Tablo 2.

	ARHAVE (1562'de Batum'a Bağ.)	Lâz Arhave Koniye İskele
	HEMŞİN (1562'de Batum'a Bağ.)	
	TORUL	
	GİRESUN	
	KÜRTÜN	Yağhdere

17. yüzyıl başlarından aynı yüzyılın ortalarına kadar “Eyâlet-i Batum nâm-ı diğer Trabzon” adıyla zikredilen Trabzon Eyâleti, tek sancak olarak Gönye, adı geçen Eyâlete dâhil edilmişti. Trabzon Beylerbeyliği 1650 yılından sonra “Trabzon Eyâleti” olarak anılmıştır⁹. 15. yüzyılda Nâhiye, 16. yüzyılda kazâ merkezlerinden biri olan Atina, 17. yüzyılda kazâ merkezleri arasında yer almamıştır. 1640-1700 yılları arasındaki avârizhâne tahrir defterleri'nde Atina'nın kazâ merkezi olarak yer almaması kuvvetle muhtemeldir ki bu yüzyılda 15. yüzyılda olduğu gibi kayıtlara nâhiye olarak geçmiştir¹⁰.

Tablo 3: XVII. Yüzyılda Avârizhâne Tahrir Defterlerinde Trabzon Eyâleti'nin İdarî Taksimatı (1640-1700)

SANCAK	KAZÂ	NÂHIYE
TRABZON	TRABZON MAÇUKA SÜRMENE	
	OF	
	RİZE MAPAVRİ	
	TORUL	
	GİRESUN KEŞAP	
	KÜRTÜN YAVABOLU TİREBOLU	

18. yüzyıla gelindiğinde Trabzon, Osmanlı Devleti'nin 28 eyâletinden biri idi¹¹. Adı geçen eyâletin 18. yüzyılın başlarında Trabzon ve Batum olmak üzere iki tane paşa sancağı vardı. Gönye bu eyâletin tek sancağı konumunu sürdürüyordu. 1732-1740

⁹Necmettin Aygün, *Onsekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret*, Serander Yayınları, Trabzon, 2005, s. 20-21.

¹⁰ Süleyman Demirci, “Osmanlı'da Devlet, Toplum ve Ekonomi: XVII. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin Avârizhâneleri ve Vergi Miktarları Üzerinde Gözlemler”, CIEPO 17. Sempozyumu, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Trabzon, 2006, s. 547. Krş. Tablo 3.

¹¹ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985, s. 19-20.

yılları arasında Trabzon tek paşa sancağı olarak kayıtlara geçerken Gönve ve Batum Eyâleti'ne bağılı sancaklar konumuna getirilmiştir¹².

Tablo 4: XVIII. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Taksimatı (1759-1796)¹³

SANCAK	KAZÂ	NÂHIYE
TRABZON	TRABZON, MAÇUKA, SÜRMENE, OF, RİZE MAPAVRİ, AKÇAÂBAT, KARAHİSAR-I ŞARKİ	
GÖNYE	ARHAVİ, VİÇE,HEMŞİN	
CANİK	CANİK,BAFRA, GÖRELE, GİRESUN, TİREBOLU, GÜMÜŞHANE, TORUL, ÜNYE, SOHUM	

Atina Kazâsı'nın İdarî Yapısı

18. yüzyılın sonlarından itibaren yoğun olarak 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin modernleşerek merkezîleşmeye yönelik geniş kapsamlı bir değışim sürecine girdiğı bir dönemdir. Bu süreç III. Selim'le başlatılmış, II. Mahmut'la sürdürülerek II. Abdülhamit'le zirveye taşınmıştır. Özellikle II. Mahmut dönemi bu sürecin dönüm noktasını oluşturmuştur. Devlet bakanlıklar biçiminde örgütlenmiş, taşra birimleri oluşturulmuş, vilâyet kanunları hazırlanmıştır. İdarî ve mülkî taksimat yeniden gözden geçirilerek yapılan reformlara riayet etme anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır. İdarî düzenlemelerin yanında malî alanlara da bu düzenlemeler yaygınlaştırılmıştır. Bütün bunlar devleti, Adem-i Merkezîyetçilikten merkezîyetçiliğe doğru yön değıştirmesinin birer göstergesi olmuştur. Mülki taksimat içinde bulunan eyâlet, sancak, kazâ, nâhiye ve karye (köy)'leri kapsamıştır. Bu süreçte vilâyetler parçalanmış, yeni sancaklar kurulmuş, kazâlar farklı sancaklara bağlanmış, nâhiye ve köylerde buna benzer durumlar yaşanmıştır. Bu düzenleme yapılırken coğrafî konum, güvenlik, iletişim ve ulaşım gibi nedenler göz önünde bulundurulmuştur¹⁴. 19. yüzyıl boyunca yaşanan bu değışimlerden Atina kazâsı da etkilenmiştir.

Atina, Trabzon'un Osmanlı idaresine dâhil edildikten kısa bir süre sonra 1486 yılından itibaren Trabzon sancağı'na bağılı kazâlardan biri oldu. 1486-1520 yılları arası aynı statüsünü korudu. 1520 yılından itibaren de kazâ merkezi haline getirildi. Kazâ merkezi haline getirildikten sonra 17, 18 ve 19. yüzyıl boyunca "kazâ" birimi olarak konumunu devam ettirdi.

¹² Remzi Kılıç, "Trabzon Valisi Şebzade Selim ve Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, C. I, Trabzon, 2002, s. 181-191.

¹³ Öksüz, *a.g.e.*, s. 46-47. Krş.Tablo 4.

¹⁴Necmettin Aygün, "Osmanlı Devleti'nde İdarî Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları: Vakfıkebir, Şarlı ve Tonya Örneğı (1840-1918)", *Karadeniz Araştırmaları*, KaraM Yayınları, S. 26, Çorum, 2010, s. 36-37.

Atina kazâsı, 18. yüzyılın sonuna kadar kazâ merkezi olmasa da (büyük olasılıkla nâhiye idi) 19. yüzyılın başından itibaren¹⁵ Gönve sancağı'na bağılı olduğı aynı yüzyılın ilk yarısına kadar merkez kazânın beraberinde Başköy, Davat ve Gere olmak üzere toplam üç nâhiyesi vardı. Atina kazâ merkezine 25 köy, Başköy Nâhiyesi'ne 15 köy, Davat nâhiyesi'ne 17, Gere nâhiyesi'ne de 17 köy bağılı bulunuyordu. Sayısal verilerle belirtilen bazı yerleşim birimlerinin birkaçı bir araya getirilip mahalle olarak kayıtları tutulduğı da olmuştur. Bu sayısal verilere birleştirilen köyleri ayrı ayrı hesaplanarak ulaşılmıştır. Nâhiye olarak belirtilen yerleşim birimleri nâhiye statüsünde 1835 yılından 1852 yılına kadar Atina'ya bağılı kalmıştır. Belirtilen yüzyılın ikinci yarısında belgelere nâhiye olarak zikredilmediklerinden muhtemelen adı geçen üç nâhiyenin statüsünde değışikliğe gidilmiş ve bunlar karye yapılarak adı geçen kazâya bağılı şekilde konumlarını yüzyılın sonuna kadar devam ettirmişlerdir¹⁶.

Tablo 5: XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Atina/Pazar Kazâsı'nın İdarî Taksimatı¹⁷

NO	EYÂLET	SANCAK	KAZÂ	NÂHIYE	KARYE/KÖY ESKİ/YENİ İSİMLERİ	MAHALLE
1	TRABZON	GÖNYE	ATİNA	BAŞKÖY	ABDİOĞLU	
2	"	"	"	ĞERE	AĞVAN/SESLİKAYA	
3	"	"	"	BAŞKÖY	APSO/SUÇATI	
4	"	"	"	ATİNA MERKEZ	ARANAÇ/DARILI	
5	"	"	"	ĞERE	ARDEŞİN/ARDEŞEN	
6	"	"	"	ATİNA MERKEZ	AVRAMİT/GÜNEYKÖY	
7	"	"	"	DAVAT	BAKKOZ/YAMAÇDERE	
8	"	"	"	ATİNA MERKEZ		BOĞİNA/ ŞENDERE
9	"	"	"	BAŞKÖY	BULEP-İ SÜFLA/KİRAZLIK	
10	"	"	"	BAŞKÖY	BULEP-İ ULYA/ZAFER	
11	"	"	"	ATİNA MERKEZ	CABAT/SULAKKÖYÜ	
12	"	"	"	ATİNA MERKEZ	CACİVAT/AKMESCİT	
13	"	"	"	ĞERE		CİBİSTAS/ KAVAKLI
14	"	"	"	BAŞKÖY	CİGETÖRE/BOĞAZLI	
15	"	"	"	ATİNA MERKEZ		CUNBAT/ YEŞİLKÖY
17	"	"	"	ATİNA MERKEZ	ÇİTAT/AKTEPE	
18				ĞERE		ÇOKİLVAT

¹⁵ BOA. C. EV. 506/25553.

¹⁶ M. Ümit Hiçyılmaz, *Pazar Nüfus Kütüğü (1842-Pazar Süllaleleri)*, Gayret Matbaacılık, İstanbul, 2012, s. 22.

¹⁷ BOA. NFS. D. Nr. 1168/1169.

19	“	“	“	DAVAT	DADİVAT/HANDAĞI	
20	“	“	“	ĞERE	DUTĞE/TUNCA	
21	“	“	“	ĞERE	ĞERE/ĞERE	
22	“	“	“	ATİNA MERKEZ		HACAPIT/ SUBAŞI
23	“	“	“	ATİNA MERKEZ	HANÇKUN/ALÇILI	
24	“	“	“	DAVAT	HAKU/ŞEHİTLİK	
25				BAŞKÖY		HOTRİ/ KOCAKÖPRÜ
26	“	“	“	BAŞKÖY	HUDİSA/KESİKKÖPRÜ	
27	“	“	“	ATİNA MERKEZ	HUNAR/AKTAŞ	
28	“	“	“	BAŞKÖY	İLASTAS/YEMİŞLİ	
29	“	“	“	ATİNA MERKEZ	KOKSOVAT/HİSARLI	
30	“	“	“	DAVAT	KOSTANİVAT/DERNEK	
31	“	“	“	ATİNA MERKEZ		KUKULAT/ HİSARLI
32	“	“	“	BAŞKÖY	KUZİKA/ELMALI	
33	“	“	“	DAVAT	KVANÇARER/ELMALIK	
34	“	“	“	BAŞKÖY		LAMGO/ YÜCEHISAR
35	“	“	“	ATİNA MERKEZ		LAROZ
36	“	“	“	DAVAT	MAMAKİVAT/ IRMAKKÖY	
37	“	“	“	ATİNA MERKEZ	MELYAT/MERDİVENLİ	
38	“	“	“	ĞERE	MUTTAĞI/GÜNDOĞAN	
39	“	“	“	BAŞKÖY		NİKOLA
40	“	“	“	ATİNA MERKEZ	NOĞADIHA/ CUMHURİYET	
41	“	“	“	ATİNA MERKEZ	NOHLAPSU/YAVUZ	
42	“	“	“	ĞERE	OCE/YENİYOL	
43	“	“	“	ĞERE	OKKORDULE/YAYLA	
44	“	“	“	ĞERE	ORTAKÖY/ORTAKÖY	
45	“	“	“	BAŞKÖY		PANİKİ
46	“	“	“	BAŞKÖY		PAPAT
47	“	“	“	DAVAT	PAPİLAT/SESSİZDERE	
48				ATİNA MERKEZ	PAZAR/PAZAR	
49	“	“	“	DAVAT	PELERGİVAR/AKKAYA	
50	“	“	“	BAŞKÖY		PETRE
51	“	“	“	ĞERE	SALONÇE/ARMAĞAN	
52	“	“	“	DAVAT	SAPU/OCAK	
53	“	“	“	BAŞKÖY		SARIŞKA
54	“	“	“	ĞERE	ŞİYAT/KAHVECİLER	

55	“	“	“	DAVAT	ŞUKİTA/DEREBAŞI	
56	“	“	“	ATİNA MERKEZ	ŞULET/DAĞDİBİ	
57	“	“	“	ATİNA MERKEZ	SURMİNAT/KUZAYCA	
58	“	“	“	ĞERE	ŞANGUL/DOĞANAY	
59	“	“	“	ATİNA MERKEZ	ŞİLERİT/SOĞUKSU	
60	“	“	“	ATİNA MERKEZ	TALVAT/TÜTÜNCÜLER	
61	“	“	“	DAVAT	TİMİSİVAT/PINARLI	
62	“	“	“	DAVAT	TOLİKÇET/DUYGULU	
63	“	“	“	ATİNA MERKEZ		TORDİVAT/ SİVRİKALE
64	“	“	“	ATİNA MERKEZ	VENEK/ÖRNEK	
65	“	“	“	ĞERE	YANİVAT/BAYIRCIK	
66	“	“	“	BAŞKÖY	ZAĞNAT/DERİNSU	
67	“	“	“	ATİNA MERKEZ	ZELEK/BALIKÇI	
68	“	“	“	ĞERE	ZGEM-İ SÜFLA/ AŞAĞIDURAK	
69	“	“	“	ĞERE	ZGEM-İ ULYA/ YUKARIDURAK	
70	“	“	“	ĞERE	ZÜLĞE	ZÜLĞE

19. yüzyıl başlarında Atina kazâsı, Trabzon eyaleti'ne bağlı Gönye sancağı'nın bir kazâsı konumunda idi. Gönye sancağı bu konumunu 19. yüzyılın ilk yarısına kadar korudu. Ancak 19. yüzyılın ikinci çeyreğine tekabül eden 19 Nisan 1833 Tarihinde Lazistan'ın sancak olarak nitelendirilerek yeni bir sancak oluşturulmaya başlandı. Oluşturulan bu sancak Gönye sancağı ile beraber 1850'li yıllara kadar adı beraber anıldı¹⁸. 1850 yılına kadar birçok belgede hem Lazistan hem de Gönye sancağı şeklinde yer aldı. Atina kazâsı da dolayısıyla bu süreçteki belgelerde zaman zaman Gönye'ye zaman zaman da Lazistan'a bağlı olarak görüldü. Bu karışıklığı asıl nedeni her iki sancağın da merkezi 1850 yılına kadar Gönye olması idi. Bu karışıklık Batum'un 19. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil edilmesi ve akabinde de Lazistan sancağı'nın merkezi yapılmasına kadar sürdü. Batum'un Lazistan sancağı'nın merkezi haline getirilmesinden sonra bu karışıklık böylece ortadan kalkmış oldu.

Lazistan sancağı şeklinde 1833 yılından itibaren arşiv belgelerinde bir idari birim merkeziymiş gibi algılanmış olmasına rağmen Lazistan sancağı'nın bir idarî birim merkezi olarak kabul edilmesi 19. yüzyılın ikinci yarısının hemen başlarından itibaren olmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısının başlarına tekabül eden tarih olan 1850'lere gelindiğinde Atina, yeni sancakla anılmaya başladığını görürüz. 1850'lerden itibaren Gönye'nin

¹⁸ BOA. DH. SAİDD. 3/572.

yerini Batum alarak sancak konumuna getirildikten sonra Gönye, idarî düzenlemeler sonucunda kazâ olarak yerini aldı. Böylelikle Atina, Gönye yerine sancak merkezi haline getirilen Batum'a bağlanmış oldu¹⁹.

Batum'un 5 Şubat 1848 tarihinde yeniden yapılanmasına yönelik çalışmalar başlatıldı. Keşif ve tespitlerde bulunulmasına yönelik mühendis ve memurlardan oluşan bir heyet Batum'a gönderildi. Burasının iskâna hazır hale getirilmesi ve sefalet çekenlerin, yoksulların belirlenmesi yönünde çalışmalar başlatılırken²⁰ aynı yılda Batum-Erzurum yolunun onarımı için de keşifler yapılarak bu konular üzerinde müzakere ve yazışmalar yapıldı²¹. 23 Ocak 1849 tarihinde Batum, kazâ yapılarak Etem Paşa kaymakamlık makamına getirildi²². Bu aşamadan sonra Batum'a bir tabur asker ve yeterli oranda memur sevkıyatı yapıldı²³. 10 Ekim 1849 tarihinden itibaren Batum, Batum Sancağı şeklinde bir sancak merkezi olarak ifade edildi²⁴. 23 Nisan 1850 tarihinden itibaren Atina, Batum'a bağlı bir kazâ merkezi olarak ilişkilendirildi²⁵. Batum, 25 Mayıs 1852 tarihinden itibaren de Lazistan sancağı'nın merkezi konumuna getirildi²⁶. Böylelikle Atina kazâsı'nın 19. yüzyılın ikinci yarısındaki konumu ortaya çıkmış oldu.

Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti idarî birimlerinde yeni düzenlemelere ihtiyaç duyuyordu. Bu düzenlemeler; 1864 yılında çıkartılan *Tuna Vilâyet Nizâmnâmesi*, 1867'de çıkartılan *Vilâyet-i Umûmiye Nizâmnâmesi* ve 1871 yılında çıkartılan *İdâre-i Umûmiye-i Vilâyet Nizâmnâmesi* ile hayata geçiriliyordu. 1871 yılında çıkartılan nizâmnâme ile Osmanlı Devleti 27 vilâyet, 123 sancağa bölünmüştü. Böylelikle Trabzon Eyâleti, Trabzon Vilâyeti şekline dönüştürülmüştür. Trabzon Vilâyeti; Merkez Sancak, Gümüşhane, Lazistan ve sonradan tekrardan Trabzon'a bağlanan Canik sancaklarından oluşturulmuştur²⁷. Lazistan sancağı'na bağlı kazâ merkezlerinden biri olan Atina ise kazâ merkezi olarak konumunu sürdürmüştür.

Lazistan sancak merkezi olarak Batum'un, 93 Harbi de denen 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrasında Rusların eline geçmesiyle 27 Ocak 1878 tarihinde Osmanlı orduları tarafından tahliye işlemleri başlatıldı²⁸. Bu durumda sancağın merkezi değiştirilmesi gerekti. Rize geçici olarak aynı yıl sancak merkezi olarak belirlendi²⁹. Bir yıl sonra yani 1879 yılından itibaren Lazistan sancağı'nın merkezi Rize olarak yazışmalara başlandı³⁰. 1881 yılında ise sancak merkezi olarak kalması kararlaştırıldı³¹. Yaşanan bu süreçte, Atina kazâsı'nın bağlı bulunduğu Lazistan sancağı'nda bir

¹⁹ BOA. İ. MVL. 182/5455.

²⁰ BOA. İ. MSM. 87/2476.

²¹ BOA. MVL. 58/16.

²² BOA. İ. MVL. 133/3577.

²³ BOA. A. MKT. MHM. 753/87.

²⁴ BOA. İ. DH. 203/11641.

²⁵ BOA. MVL. 325/14.

²⁶ BOA. MVL. 250/19.

²⁷ Mehmet Okur– Veysel Usta, “Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme”, *JHS*, 2009/1, s. 40.

²⁸ BOA. Y. H. HUS. 159/56.

²⁹ Orhan Naci Ak, *Rize Tarihi*, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Rize, 2011, s. 159.

³⁰ BOA. İ. ŞD. 48/2628.

³¹ Ak, *a.g.e.*, s. 156.

değişiklik yapılmayıp sadece sancak merkezinde bir değişikliğe mecbur kalınmasından ötürü kazânın idarî konumunda herhangi bir değişiklik yaşanmasına yol açmamıştır.

Atina ve Hemşin kazâları, Atina kazâsı bünyesinde 27 Ağustos 1856 yılında birleştirilmesi yönünde karar alınıp³², kazâ yönetimine vekâleten eski Kepsut Kazâsı müdürü Arif Ağa getirildi. Arif Ağa'nın asaleten atanması işlemli ise beş ay sonra 23 Ocak 1860 tarihinde gerçekleştirildi³³. Hemşin kazâsı'nın Atina'ya ilhakından dolayı açlıkta kalan Hemşin kazâsı müdürü Ahmet İzzet Ağa bundan sonra münasip bir kazâ müdürlüğüne atanması yönünde çalışmalar 18 Mart 1860 tarihinde başlatıldı³⁴. Kazâların birleştirilmesinden iki sene sonra eskiden olduğu gibi birbirinden ayrı müstakil kazâ yönetiminin oluşturulması ve müdür tayin edilmesi yönünde girişimlerde bulunuldu. Girişimler yöre ahali tarafından gerçekleştirildi. Ahali, gerekçeleri belirtilen bir dilekçe kaleme alarak ilgili birimlerle 28 Aralık 1861 tarihinde temas kurdu³⁵. Yine, yöre ahali tarafından daha kapsamlı bir dilekçe ile 20 Mayıs 1862 tarihinde ilgili birime başvuruldu³⁶. Birleştirilen Atina ve Hemşin kazâları'nın tekrardan ayrılması yönünde Hemşin'de yaşayan yöre ahalisinin göstermiş olduğu yoğun çaba sonuç verdi ve iki yıl süren bu birleşme, kazâların tekrardan ayrılması ile sonuçlandırılarak bu iki kazânın ayrı ayrı müstakil müdürlükle yönetilmesine 1 Temmuz 1862 tarihinde karar verilmiş oldu³⁷. Eskiden olduğu gibi 20 Temmuz 1862 tarihinde her iki kazâ'ya da ayrı ayrı müdürler atandı³⁸.

Adı geçen kazâlar iki yıl boyunca birleştirilmiş oldukları halde bu iki yıl boyunca ki kurumlar arası yazışmalardan anlaşıldığı üzere Hemşin'den, ayrı bir kazâ olarak belgelere yansıyan bir yönü veya tespit edilen herhangi bir değişimi olmamıştır. Belgelerde Hemşin, Hemşin kazâsı olarak zikredilmeye devam etmiştir. Hemşin'in idarî statüsünde de belirgin bir değişim olmamıştır. Hemşin'e bağlı köyler yine Hemşin kazâsı ile beraber anılmıştır.

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise Hemşin kazâsı'nın idarî statüsünün değişikliğe uğradığını görüyoruz. 10 Nisan 1885 tarihinde Hemşin kazâsı, nâhiyeye dönüştürülerek idarî yöndeki etkinliği azaltılmış, akabinde Atina kazâsı'nın bir birimi haline sokulmuştur³⁹. Hemşin'in kazâ merkezi iken kendine bağlı olan Viçe karyesi ile belirtilen tarihte birleştirilerek⁴⁰ nâhiye merkezi Hemşin olan kaymakamla yönetilecek bir idarî birim haline getirilmiştir⁴¹. Böylelikle Lazistan sancağı'na bağlı Hemşin, kaymakamlık merkez yapılmış, Viçe Karyesi de karyelikten nâhiyeliğe terfi ettirilmiştir⁴². Bu aşamadan sonra 11 Nisan 1895 tarihinde oluşturulan nâhiye müdürlüğüne gerekli görülen çeşitli malzemeler gönderilerek belli bir bütçe oluşturulması sağlanmıştır⁴³.

³² BOA. A. MKT. MVL. 109/69.

³³BOA.A. MKT. UM. 386/90.

³⁴ BOA. A. MKT. UM. 401/3.

³⁵ BOA. MKT. UM. 619/14.

³⁶ BOA. MVL. 358/20.

³⁷ BOA. MVL. 1279/631.

³⁸ BOA. İ. MVL. 469/21265.

³⁹ BOA. ŞD. 1830/45.

⁴⁰ BOA. ŞD. 1831/11.

⁴¹ BOA. ŞD. 1831/23.

⁴² BOA. ŞD. 1832/25.

⁴³ BOA. Y. PRK. ML. 5/33.

20. yüzyılın başlarına tekabül eden 5 Aralık 1909 tarihinde ise Hemşin nâhiyesi'nin Atina kazâsı'ndan ayrılarak müstakil kazâ haline getirilmesi yönünde bir sorun teşkil etmeyeceği yönünde kararlar alınmıştır⁴⁴. Bu ayırımında sadece kazâ sınırlarına dâhil olacak yayların tespiti kısmında çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmış ve bazı yaylarda sorunların çıktığı da görülmüştür⁴⁵. Ancak yayların paylaşımı haricinde hiç bir konuda olumsuzluklar yaşanmamasına rağmen Hemşin'in tekrardan kazâ birimi haline getirilmesi yönünde bir neticeye ulaştırılamamıştır. Sonuç itibariyle belirtilen tarihte Hemşin, tekrar kazâ haline getirilmesi yönündeki girişim uygulamaya geçirilememiş, Cumhuriyet döneminde ilçe statüsüne getirilinceye kadar durumunda bir değişiklik yapılmayarak Atina kazâsı'na bağlı nâhiye olarak bırakılmıştır.

Bahsedilen dönemlerde Hemşin gibi Atina'ya nâhiye olarak bağlı kalacak bir başka yerleşim birimi de Ardeşen dir. Ardeşen, 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden aynı yüzyılın sonlarına kadar karye statüsünde iken 20. yüzyılın başları sayılan 1904 yılından itibaren Ardeşen'in nâhiye olma süreci başlatılarak 10 Ocak 1906 tarihinde nâhiye statüsüne yükseltilmiştir. Böylelikle Atina kazâsı, Cumhuriyet dönemine kadar kendisine bağlı iki nâhiye birimi olmuştur⁴⁶.

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise kazâya bağlı nâhiyelerden olan Başköy, Davat ve Gere karyeye dönüştürülürken, Abdioğlu, Bogina, Laroz, Nikola, Paniki, Papat, Petre ve Sarışka mahalleleri bu dönemde belgelerde adı geçmemiştir. Kukulat, Tordivat ve Hacapit mahalle biriminden çıkartılarak karye yapılmıştır. Kemer, Guvant, Apışho, Komilo, Makaliskirit, Topluca ve Kuzina karye isimleri ise daha önceki tabloda yer almazken 19. yüzyılın son çeyreğindeki genel görünümü yansıtan tabloda yer almışlardır. Kazâda 56 karye ve üç mahalle bulunmaktadır.

19. yüzyılın son çeyreğindeki genel görünümünü gösteren kazânın idarî durumu ise aşağıda tabloda belirtildiği gibi şekillenmiştir.

Tablo 6 XIX. Yüzyılın Son Çeyreğine Tekabül Eden 1876 Yılında Atina/Pazar Kazâsı'nın İdarî Taksimatı⁴⁷

NOVİLÂLET	SANCAK	KAZÂ	KARYE/KÖY ESKİ/YENİ İSİMLERİ	MAHALLE	
1	TRABZON	LAZİSTAN	ATİNA	AĞVAN/SESLİKAYA	
2	"	"	"	APSO/SUÇATI	
3	"	"	"	ARANAŞ/DARLI	
4	"	"	"	ARDEŞİN/ARDEŞEN	
5	"	"	"	AVRAMİT/GÜNEYKÖY	
6	"	"	"	BAKKOZ/YAMAÇDERE	
7	"	"	"	BULEP-İ SÜFLA/KİRAZLIK	
8	"	"	"	BULEP-İ ULYA/ZAFER	

⁴⁴ BOA. DH. MUİ. 24-2/16.

⁴⁵ BOA. DH. MUİ. 38-2/26.

⁴⁶ Hüseyin Saraç, *XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Ardeşen Nahiyesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2010.

⁴⁷ T.V.S. H. 1293/M. 1876. s. 214-216.

9	“	“	“	CACİVAT/AKMESCİT	
10	“	“	“		CİBİSTAS/KAVAKLI
11	“	“	“	CİĖETÖRE/BOĞAZLI	
12	“	“	“	DADİVAT/HANDAĞI	
13	“	“	“	DUTĖE/TUNCA	
14	“	“	“	ĖERE/IŞIKLI	
15				GUVAŖT/ÇAYIRDÜZÜ	
16	“	“	“	HACAPİT/SUBAŞI	
17	“	“	“	HANÇKUN/ALÇILI	
18	“	“	“	HAKU/ŞEHİTLİK	
19				HOTRİ/KOCAKÖPRÜ	
20	“	“	“	HUDİSA/KESİKKÖPRÜ	
21	“	“	“	HUNAR/AKTAŞ	
22	“	“	“	İLASTAS/YEMİŞLİ	
23	“	“	“	KOSTANİVAT/DERNEK	
24	“	“	“	KUKULAT/HISARLI	
25	“	“	“	KUZİKA/ELMALI	
26	“	“	“	KVANÇARER/ELMALIK	
27	“	“	“	LAMGO/YÜCEHİSAR	
28	“	“	“	MAMAKİVAT/IRMAKKÖY	
29	“	“	“	MELYAT/MERDİVENLİ	
30	“	“	“	MUTTAĞI/GÜNDOĞAN	
31	“	“	“	NOĞADİHA/CUMHURİYET	
32	“	“	“	NOHLAPSU/YAVUZ	
33	“	“	“	OCE/YENİYOL	
34	“	“	“	OKKORDULE/YAYLA	
35	“	“	“	ORTAKÖY/ORTAKÖY	
36	“	“	“	PAZAR/ATİNA	
37	“	“	“	PELERĖİVAR/AKKAYA	
38	“	“	“	SALINKÖY/ARMAĞAN	
39	“	“	“		ŞİFAT/PİRİNÇLİK
40	“	“	“		ŞİYAT/KAHVECİLER
41	“	“	“	SUKİTA/DEREBAŞI	
42	“	“	“	ŞULET/DAĞDİBİ	
43	“	“	“	ŞURMİNAT/KUZAYCA	
44	“	“	“	ŞANGUL/DOĞANAY	
45	“	“	“	ŞİLERİT/SOĞUKSU	
46	“	“	“	TALVAT/TÜTÜNCÜLER	
47	“	“	“	TOLİKÇET/DUYGULU	
48	“	“	“	TORDİVAT/SİVRİKALE	
49	“	“	“	VENEK/ÖRNEK	
50	“	“	“	YANİVAT/BAYIRCIK	
51	“	“	“	ZAĞNAT/DERİNSU	
52	“	“	“	ZELEK/BALIKÇI	
53	“	“	“	ZĖEM-İ SÜFLA/AŞAĞIDURAK	
54	“	“	“	ZĖEM-İ ULYA/YUKARIDURAK	

55	“	“	“	KEMER/KEMER	
56	“	“	“	APIŞHO/KÖPRÜBAŞI	
57	“	“	“	KOMİLO/MURATKÖY	
58	“	“	“	SANO/TOPLUCA	
59	“	“	“	MECİDİYE/MECİDİYE	

Sonuç

Atina, Osmanlı Devleti'nin Trabzon'u fethinin ardından Osmanlı topraklarına katılan yerleşim birimlerinden bir tanesi olmuştur. 15. yüzyılda nâhiye (1486-1515), 16. yüzyılda kazâ (1520-1566), 16. yüzyılın son çeyreğinden (1583) itibaren 18. yüzyılın sonlarına kadar (1796) nâhiye, 19. yüzyıldan devletin yıkılışına kadar geçen süre zarfında devlete bağlı kazâ merkezlerinden biri haline getirilmiştir. Yeni gelişmelere paralel olarak süreç içinde hem kazânın bağlı bulunduğu birim hem de kazâyâ bağlı birimlerde çeşitli dönüşümlere sahne olmuştur. Atina, 19. yüzyıl boyunca kazâ merkezi olarak konumunu korurken, gerek kendisinin bağlı olduğu gerekse kendine idari yönden bağlı bulunduğu birimlerin sık sık idari statülerinde değişiklikler yapıldığı görülmüştür. Hiç şüphesiz bütün bunlara imparatorluğun “*en uzun yüzyılı*” olarak isimlendirilen 19. yüzyılda yaşanan iç ve dış gelişmeler sebep olmuştur. Devletin yıkılışıyla beraber genç Cumhuriyet’le yeni bir yapılanma içine girilmiştir.

Kaynakça

1- Arşiv Belgeleri

- T.V.S. H. 1293/M. 1876.
 BOA. C. EV. 506/25553.
 BOA. NFS. D. Nr. 1168/1169.
 BOA. DH. SAİDD. 3/572.
 BOA. İ. MVL. 182/5455.
 BOA. İ. MSM. 87/2476.
 BOA. MVL. 58/16.
 BOA. İ. MVL. 133/3577.
 BOA. A. MKT. MHM. 753/87.
 BOA. İ. DH. 203/11641.
 BOA. MVL. 325/14.
 BOA. MVL. 250/19.
 BOA. Y. H. HUS. 159/56.
 BOA. İ. ŞD. 48/2628.
 BOA. A. MKT. MVL. 109/69.
 BOA. A. MKT. UM. 386/90.
 BOA. A. MKT. UM. 401/3.
 BOA. MKT. UM. 619/14.
 BOA. MVL. 358/20.
 BOA. MVL. 1279/631.
 BOA. İ. MVL. 469/21265.
 BOA. ŞD. 1830/45.
 BOA. ŞD. 1831/11.
 BOA. ŞD. 1831/23.

BOA. ŞD. 1832/25.

BOA. Y. PRK. ML. 5/33.

BOA. DH. MUİ. 24-2/16.

BOA. DH. MUİ. 38-2/26.

2- Kaynak Eserler

AK, O. Naci, *Rize Tarihi*, Rize Halk Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Rize, 2011.

AYGÜN, Necmettin, *Onsekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret*, Serander Yayınları, Trabzon, 2005.

BOSTAN, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadî Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

HİÇYILMAZ, M. Ümit, *Pazar Nüfus Kütüğü (1842-Pazar Sülaleleri)*, Gayret Matbaacılık, İstanbul, 2012.

ÖKSÜZ, Melek, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon, 2006.

ÖZGER, Yunus, *19. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdarî ve Demografik Yapı)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985.

ÖZTÜRK, Özhan, *Karadeniz Ansiklopedik Sözlük*, C. I., Heyamola Yayınları, İstanbul, 2005.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2006.

3- Makaleler

AYGÜN, Necmettin, "Osmanlı Devleti'nde İdarî Taksimat Alanındaki Düzenlemelerin Taşradaki Yansımaları: Vakıfkebir, Şarh ve Tonya Örneği (1840-1918)", *Karadeniz Araştırmaları*, Karam Yayınları, S. 26, Çorum, 2010, s. 36-37.

BİLGİN, Mehmet, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Etnik Tarihi Üzerine", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım)*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1999.

DEMİRCİ, Süleyman, "Osmanlı'da Devlet, Toplum ve Ekonomi: XVII. Yüzyılda Trabzon Eyaleti'nin Anarızhaneleri ve Vergi Miktarları Üzerinde Gözlemler", *CIEPO 17. Sempozyumu (18-23 Eylül)*, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Trabzon, 2006, s. 543-555.

EŞMEN, Esin, "Tanzimat'ın İdarî Reformlarının Trabzon'da Uygulaması (1839-1856)", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım)*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 1999.

KILIÇ, Remzi, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, C. I, Trabzon, 2002, s. 181-191.

OKUR, Mehmet-USTA, Veysel, "Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme", *JHS*, 2009/1, s. 35-70.

ORTAYLI, İlber, "XIX. Yüzyılda Trabzon Merkez Livası ve Giresun Üzerine Gözlemler", *Bir Tutkudur Trabzon*, İstanbul, 1997, s. 262-280.

4- Tezler

KARAMAN, Oktay, *Giresun Kazâsı (1850-1900)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999.

OKUYAN, Abdurrahman, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Trabzon (1875-1900)*, Basılmamış Doktora Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2003.

SARAÇ, Hüseyin, *XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyıl Başlarında Ardeşen Nâhiyesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2010.